

Voiko vallankumoukseen kasvattaa?

Paula Kuosmanen

Bell hooks 2007: Vapauttava kasvatus. Suomentanut Jyrki Vainonen. Helsinki; Kansanvalistusseura. 303 s. Alkuperäisteos: hooks, bell 1994: Teaching to Transgress – Education as the Practice of Freedom. New York and London; Routledge. 216 s.

Teaching to Transgress -esseekokoelman suomentaminen tuo tuulahduksen – tai pikemminkin menneisyyden muiston – yliopistosta vallankumouksellisen ajattelun inspiroijana ja yhteiskunnallisen muutoksen mahdollistajana. Bell hooksin vuonna 1994 julkaistu *Teaching to Transgress* -esseekokoelma kokoa yhteen hooksin varhaisemmat pedagogiikkaa käsittelevät esseet, kun taas kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 2003 julkaistu *Teaching Community: A Pedagogy of Hope* on teos oppimisyhteisön rakentamisesta myös luokkahuoneen ulkopuolella. Hooksin pedagogiset pohdinnat ja vinkit ovat tutustumisen arvoisia, kertoo hooks itse nauttivansa yliopistossa opettamisesta ja panostavansa siihen. Transgressiivinen opettaminen on Gloria Watkinsille eli kirjailijanimeltään bell hooksille ennen kaikkea rotu-, seksuaali- ja luokkarajojen ylittämistä yhdessä oppimalla ja opiskelijat tiedon tuottamiseen osallistamalla. Suomennoksen toimittajien Marjo Vuorikosken ja Hilikka Rekolan esipuhe kontekstualisoi hyvin hooksin osallistavan pedagogiikan feministiseen ja kriittiseen pedagogiikkaan, jotka haastavat koulutuksen neutraaliuden.

Hooksin teos jakautuu kolmeen osaan. Se alkaa transgressiivisen pedagogiikan perusteiden, kuten Paulo Freiren ajatusten ja hooksin oman opiskeluhistorian esittelyllä. Toisen kokonaisuuden muodostaa feministisen pedagogiikan, ajattelun ja dilemموjen esittely monikulttuurisessa kontekstissa. Kirjan loppuosan teksteissä osallistavaa pedagogiikkaa tarkastellaan oppimisyhteisön luomisen ja oppimisympäristön ominaisuuksien, opetustilanteen kielen, luokka- ja muiden hierarkkisten jakojen sekä opettajan ja opiskelijoiden ruumiillisen läsnäolon näkökulmista.

Osallistava pedagogiikka

Vapauttava kasvatus perustuu halulle tietää ja muuttaa asioita osallistumalla. Hooks toteuttaa osallistavassa pedagogiikassaan Paulo Freiren ajatusta, että oppiminen on niiden tilanteiden yhdessä ymmärtämistä, joita on tarkoitus muuttaa. Tässä ajatuksessa opetus on jo lähtökohtaisesti sidottu maailmaan, sen ja opetustilanteen valtahierarkioiden ja epäoikeudenmukaisuuksien muuttamiseen.

Hooks on kehittänyt osallistavan pedagogiikan Paulo Freiren ideoiden lisäksi buddhalaisista vaikutteista ja Hooksin omista koulukokemuksista mustien koulussa, jossa tietoa käytettiin rasismiin vastaiseen taisteluun. Hooks kertoo kirjassaan, miten mustien ja valkoisten erilliskoululaitoksen lakkauttaminen johti siihen, ettei yhtenäiskouluissa voitu enää opettaa vastavallankumousta, vaan oppimistilanteista tuli “reagoimista valkoisten tekemisiin” ja opetuksen tavoitteeksi tuli kaikkien kasvattaminen samanlaisiksi mallikansalaisiksi. Hooksin mukaan näennäisesti neutraali opetus päätyykin pitämään yllä olemassa olevia valtahierarkioita.

Hooksin transgressiivinen pedagogiikka näyttää olevan vastausyritys monikulttuurisen

koulun valtaongelmiin. Osallistavassa transgressiivisessä pedagogiikassa keskeistä on opetustilanteen demokratisoiminen ja opiskelijoiden kuunteleminen ja kunnioittaminen. Tavoitteena on opiskelijoiden erojen tunnustaminen monikulttuurisen oppimisyhteisön rakentamisessa. Hooksin mukaan sellaiset opetuskäytännöt, jotka ritualisoivat esimerkiksi luokkaan, rotuun tai seksuaalisuuteen liittyviä hierarkioita ja niihin perustuvaa vallankäyttöä tulisi oppia tunnustamaan. Esimerkiksi vähemmistöryhmiä koskevia teemoja ei tulisi lisätä yhdeksi kurssikerraksi, vaan vähemmistöille tulisi antaa tilaa ja oma ääni opetustilanteissa kirjatiedon rinnalla. Hooks puhuu rohkeasti siitä, miten rotu-, seksuaali- ja luokkahierarkiat toimivat yliopistomaailmassa. Vaikka näitä aiheita analysoidaan – poliittisen korrektiuden nimissä – kurssimateriaalissa vallankäytön näkökulmasta, yliopisto yhteisönä on sokeita omille hierarkioilleen. On helppo huomata, miten Suomessakin yliopistovirkoihin on valikoitunut eniten ylä- ja keskiluokkaisia (valkoisia) heteromiehiä ja naisvaltaisilla aloilla ylä- ja keskiluokkaisia (valkoisia) heteronaisia. Hooksin kehittelemä osallistava pedagogiikka onkin vastareaktio hänen omaan opiskeluhistoriaansa moninkertaisesti vaiennettuna mustana naisena.

Hooksin pedagogisten ideoiden tavoitteena on valtauttaa opiskelijat päästämällä heidät ääneen ja antamalla heille tilaa kertoa kokemuksistaan esimerkiksi omaelämäkerrallisten tehtävien avulla, jotka liittyvät kurssiteksteihin. Arvostamalla opiskelijoiden kommentteja ja ääntä opetustilanteissa heti kurssin alusta lähtien, hooks purkaa hierarkkista asetelmaa, että opettaja olisi yksin vastuussa oppimisprosessista ja opetustilanteesta. Vahvistamalla opiskelijoiden uskoa omiin havaintoihinsa ja kokemuksiansa relevanttiuteen osana tiedon muodostumista opiskelijoita kannustetaan myös kriittiseen ajatteluun. Se tulisi tunnustaa myös kurssien arvostelussa eikä palkita opiskelijoita vain tieteenalan ydinaineksen toistamisesta.

Hooksin mukaan vain intellektuaalisesti avoimissa opetustilanteissa voi syntyä uusia ajatuksia ja paradigmoja, monikulttuurista tietämistä ja siten älyllistä mielihyvää. Yliopisto-opettajien tulisikin kyetä irrottautumaan tiedonjakomallista ja poikkeamaan pedagogisista suunnitelmistaan, jotta opiskelijoista nouseville kysymyksille ja kiinnostuksen kohteille olisi tilaa opetustilanteissa.

Hooks kritisoi myös “tähtiopettajamallia”, koska opetustilanne, jossa opettaja esittää näytösluontoisesti tietämistään, pohjaa tiedonsiirtomalliin. Osallistavan pedagogiikan ajatus on, että opettaminen on tekemisen luomista. Tehokasta tiedonsiirtoa tärkeämpää hooksin mukaan olisikin luoda tasaveroinen toisiaan kunnioittava ja kuunteleva oppimisyhteisö. Opetuksen siirtäminen esimerkiksi kahvioon tai opiskelijoiden kohtaaminen muutenkin kuin opettajan pöydän takaa ovat eleitä, jotka murtavat opettajan ja opiskelijoiden välistä hierarkiaa. Tällaiset eleet ovat osa aktiivista ja tasa-arvoista vuorovaikutusta opiskelijoiden kanssa, minkä tarkoitus on osallistaa opiskelijat ottamaan vastuuta oppimisestaan.

Myös mielen ja ruumiin yhdistäminen opetustilanteessa on tärkeä osa osallistavaa pedagogiikkaa. Ruumiiton ja tunteeton opettaja, jolla on aukoton pedagoginen suunnitelma opetustunnin kululle, tekee opiskelijoista objektiivisen tiedon opettamisen kohteita ja samalla ignoroit opiskelijoiden ruumiillisista kokemuksista kumpuavaa ja koskettavaa tietoa. Hooks kannustaakin opettajia olemaan läsnä kokonaisena persoonana opetustilanteissa ja näyttämään intohimonsa tietoa kohtaan. Ollessaan läsnä myös emotionaalisella tasolla opettaja voi paremmin innostaa opiskelijoita kuin toistaessaan neutraalin ja objektiivisen kuuloisesti kirjatietoa.

Hooks asettaa yliopisto-opettajille vaatimuksen myös “tulla sinuksi itsensä” kanssa, jotta heidän ei tarvitsisi kätkeä persoonaansa yksityisyyden suojaan ja torjua omia ja sitä kautta opiskelijoiden tunteita. Itsensä tunnustava, eheä ja hyvinvoiva opettaja pystyy luottavai-

sesti kohtaamaan ja huomioimaan opetustilanteissa opiskelijoiden erilaisuuden, tunteet ja avaamaan opetustilanteita yllättäville opiskelijoista lähteille käänteille. Tällaiselle opettajalle yliopisto ei ole norsunluutorni ja "pakopaikka" maailmasta, vaan paikka, jossa on "haasteita, ajatustenvaihtoa, vuorovaikutusta ja tilaisuus kasvuun" (s. 246).

Näennäisesti neutraali opetus

Hooks ei usko liberaaliin unelmaan monimuotoisuuden harmonisesta rinnakkaiselosta, vaan osoittaa, miten opetustilanteet rakentuvat helposti luokkataustaan, etnisyyteen ja seksuaalisuuteen perustuvien erojen häivyttämiseksi ja neutraloinnille, jonka tuloksena – ja joskus myös tarkoituksena – on olemassa olevien valta-asetelmien ylläpito. Alistavassa kulttuurissa esiintyvää neutralointia sekä erojen ja hierarkioiden kieltämistä korostaa asioiden esittäminen ylä- ja keskiluokan vuorovaikutukselle ominaisella viileän tunteettomalla äänensävyllä ja etäännytetyn analyttisellä tavalla. Hooksin kirja haastaa tunnistamaan nämä mekanismit, miten valtakulttuurin alistusrakenteet kietoutuvat valittuihin tutkintovaatimuksiin, oppimateriaaliin, oppiaineen käsitteistöön ja virallisen englannin kielen, tai suomalaisessa kontekstissa kirjakielen, käyttöön ja keski- ja yläluokkaihin vuorovaikutusmalliin, joita huomaamatta sekä opiskelijat että opettajat uusintavat.

Virallinen englanti tai Suomessa kirjakieli ja tieteenalan käsitteistö sulkevat tietämisen piirin ulkopuolelle kokemuksia ja todellisuuksia. Hooks kannustaakin opiskelijoita ja erityisesti opettajia puhumaan opetustilanteissa omaa alakulttuurin kieltään, Suomessa esimerkiksi omaa murrettaan, joka kertoo osallisuudesta tiettyyn kulttuuriseen ryhmään, asuinseutuun tai tietyn luokan ilmaisutapoihin. Tällaiset käytännöt murtavat kirjakielen avulla ylläpidettyjä luokkahierarkioita ja yliopisto-opetuksen keski- ja yläluokkaista ja konservatiivista arvomaailmaa. Esimerkiksi queer-tutkimuksen kursseilla tai opetuskerroilla lääketieteellisin diagnoositermein homoseksuaaleista ja etäännytetysti kulttuurisesta homoseksuaalisuudesta puhuminen on valtakulttuurin määrittelykieleen astumista, sen sijaan lesboista ja homoista puhuminen kielii jo puhujan sisäpiiritiedosta ja osallisuudesta queer-kulttuuriin.

Feministinen pedagogiikka ja kysymys identiteettipolitiikasta

Kirjan feminististä pedagogiikkaa käsittelevät esseet sijoittuvat feministisen tutkimuksen 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun kontekstiin, jolloin feministisessä tutkimuksessa yhtenäinen Naisen käsite dekonstruoidiin. Transgressiivisen pedagogiikan taustalla ovat feministisen pedagogiikan ydinajatuksot teorian ja käytännön välisen dialogin välttämättömyydestä. Hooks käsittelee sensitiivisellä tavalla myös institutionalisoidun rotuerottelun vaikutuksia ja sen asettamia ehtoja valkoisten ja mustien feministien väliselle solidaarisuudelle, feministisen ajattelun opettamista ei-samanmieliselle yleisölle ja mustien naistutkijoiden osuutta feministisen tutkimuksen tekemisessä.

Hooksin teoksen keskiössä ovat monikulttuuriset opetusryhmät ja opiskelijoiden monenlaisten kokemusten hyödyntäminen opetuksessa. Hooks kysyy kriittisesti, seuraako siitä, että marginaaliryhmiin kuuluvat kertovat kokemuksiaan ja korostavat erilaisuuttaan, väistämättä muiden opiskelijoiden sulkeminen tietämisen piirin ulkopuolelle. Hooksin mukaan opiskelijoiden on vain opittava toistensa "koodikieli" dialogin syntymiseksi. Hooks kritisoikin Diana Fussin identiteettipolitiikan kritiikkiä huomauttaessaan, että opetus rakentuu aina jonkun ryhmän tiedolle ja että monikulttuurinen opetustilanne sisältää jo valmiiksi

seksismin, rasismin ja luokkaelitismien aineksia. Opiskelijat eivät tuo eroja opetustilanteeseen kertoessaan kokemuksistaan, vaan nämä erot ovat jo läsnä opetustilanteessa oppimateriaalin valinnasta, saati opetuksen tavoitteista lähtien. Hooksin mukaan marginaalialaisten tekstien lisääminen opetusmateriaaliin ei riitä, vaan “toisten kokemusten kuunteleminen ja niistä ammennetun tiedon kytkeminen akateemiseen tietoon vahvistaa” opiskelijoiden kykyä tietää. Kun käytäntö yhdistetään teoriaan, luokka- ja rotuhierarkioista rakentuvia opetustilanteen valta-asetelmia voidaan yrittää ylittää.

Vallankumouksen pedagogiikkaa suomalaisiin oppilaitoksiin?

Hooksin teos tuntuu kysyvän pedagogiikan ja kasvatuksen kannalta olennaisen kysymyksen, voiko tulemista (becoming) opettaa. Ja millaista on avoimen oppimisprosessin, jonka lopputulosta ei ole etukäteen määritelty, pedagogiikka. Paulo Freiren ajatuksiin pohjaavat bell hooksin ajatukset kumoavat monet perinteisen pedagogiikan ajatukset tiedonsiirrosta ja yhteiskuntaan sopeuttamisesta. Hooksille opettamisen tavoite on temmata opiskelijat mukaan oppimiseen, tietämiseen ja maailman muuttamiseen, mikä voi johtaa myös vastavallankumouksellisiin tekoihin ja aloitteisiin. Hooks uskookin idealistisesti, että osallistavan pedagogiikan avulla on mahdollista opettaa pönkittämättä vallitsevia valtahierarkioita.

Hooksin teoksen kääntäminen suomeksi on enemmän kuin ajankohtaista tilanteessa, jossa opetusministeriö on muuttanut suomalaisen yliopistolaitoksen markkinavetoiseksi tutkintotehtäksi. Myös suomalaiset kasvatusinstituutiot päiväkoodista alkaen ovat muuttuneet suuremmissa kaupungeissa yhä monikulttuurisemmiksi. Monikulttuurisuuden ajankohtaisuudesta huolimatta ei pidä kuitenkaan unohtaa, että hooks on kirjoittanut esseensä 1990-luvun alussa amerikkalaisen yliopistomaailman kontekstissa. Suomalaisessa yliopistokontekstissa kiireellisintä olisi pohtia kriittisesti opiskelijan tiedon tuottamista aliarvioivia opetuskäytäntöjä, kuten jäykkää kirjatenttikäytäntöä, jossa suomalaiset opiskelijat joutuvat toistamaan usein amerikkalaisessa tai englantilaisessa kulttuurissa tuotettua tietoa tenttivistäksissä lähes sellaisenaan täysien arvostelupisteiden saamiseksi. Millaisen moninkertaisesti alistetun roolin tiedonmuodostajana tällainen ”yliopistopedagogiikka” tuottaa suomalaisille opiskelijoille, jotka joutuvat toistamaan myös vieraalla kielellä opiskelemaansa tietoa?

Hooksin teoksen nimen kääntäminen vapauttavaksi kasvatukseksi mietitytti minua eniten. Kasvatus tuo mieleen sukupolvien välisen sosiaalistamisen yhteiskunnan jäseniksi, jollaista hierarkkista asetelmaa ja sopeuttamisen päämäärää hooks nimenomaan vastustaa transgressiivisella pedagogiikallaan. Ehkä ylittämisen (transgress) kääntäminen vapauttavaksi ja opettamisen (teaching) kääntäminen kasvatukseksi puhuttelee laajempaa yleisöä kuin vain yliopistoissa työskenteleviä opettajia. Hooksin teos ansaitseekin laajemman lukijakunnan, koska hooksin omakohtaisten opiskelu- ja opetuskokemusten vuoksi se on helppoa ja elävää luettavaa. Se tarjoaa myös lukuisia ideoita siitä, miten opiskelijoille asetetun vastakarvaan lukemisen tavoitteen voi muuttaa ”vastakarvaan kulkemiseksi”. Siten teos laajentaa opettamisen tavoitetta opetustilan ulkopuolelle – vaikkapa vastavallankumoukseksi.

*VTM, tohtorikoulutettava **Paula Kuosmanen** on opettanut useita vuosia lesbo- ja queer-tutkimuksen kursseja Kristiina-instituutissa Helsingin yliopistossa.*